

Архитектурни елементи на тракийските култови сгради под могилен насип. Вратите

Architectural Elements of the Thracian Cultic Buildings. The Doors

Адриана Сърбова

Институт за балканистика с център по тракология „Проф. Александър Фол“
Българска академия на науките

Абстракт: Настоящата статия е част от серия изследвания на тракийските култови сгради под могилен насип, посветена на отделните архитектурни елементи, които изграждат тяхната структура. Голяма част от тези архитектурни елементи са се превърнали в архетипи на сакралното. Настоящото изследване е посветено на вратите в тракийската култова архитектура. Те играят съществена роля при дефинирането на границата между вътре и вън, светлина и мрак, позволено и забранено, сакрално и профанно. Статията проследява първообраза на вратата, изследва специфики на геометрията ѝ, отчитайки и нейните поделементи. Изследването включва класификация на вратите в зависимост от различни характеристики, изяснява символиката им и дефинира различни техни функции.¹

Ключови думи: тракийски култови сгради, архитектурни елементи, врати

Keywords: Thracian cultic buildings, architectural elements, doors

Настоящото изследване е част от серия изследвания, които са посветени на темата за елементите² на тракийската култова сграда под могилен насип. Важността на подобно изследване се определя от смисъла на подобрите елементи на архетипи на сакралното. Всеки един от тях наред с утилитарната си функция е и носител на силна символика, която в архитектурна форма бива преживявана както на ментално, така и на физическо ниво. Считаю, че тракийската култова архитектура засяга

Arch. Adriana Sarbova, PhD is an Assistant Professor at the Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology 'Prof. Alexander Fol', BAS, Sofia. She works in the field of Thracian and contemporary sacred architecture.

E-mail: adriana.sarbova@balkanstudies.bg

¹ Идеите, изложени в този текст, са на автора, както и на ограничен кръг от архитекти. Те не ангажират със своята научна стойност и дискуссионна хипотетичност изданието, съставителя, редакционната колегия и рецензентите, които приеха за публикация този текст, предоставяйки свобода на изказа на тези, които могат да станат повод за задълбочен дебат (б.р.).

² Изследването е базирано на книгите на „Елементите на архитектурата“ на Рем Кулхас (Koolhaas 2014) и „Елементите на Венеция“ на Джулия Фоскари (Foscari 2014).

периода на зараждане на тези архитектурни архетипи на сакралното. Това ги прави много силно въздействащи и ясни като модели.

Според Българския тълковен речник „Вратата е: 1. Приспособление, което служи за отваряне и затваряне на отвора в стена или ограда, през който се влиза и излиза. 2. Отворът, през който се влиза и излиза в сграда или двор; вход“³.

Много по-изчерпателно обяснение откриваме във „Fundamental Concepts of Architecture. The Vocabulary of Spatial Situations“: „Конструктивният елемент, чрез чиято подвижност реципрочните състояния затворено и отворено, разделено и свързано намират своя израз като фундаментални архитектурни функции. ...Вратата маркира и регулира границата между вътре и вън, както и между отделните помещения“⁴.

Вратата обаче далеч не е просто утилитарен архитектурен елемент. Тя е носител на важна символика, а различни нейни форми и архитектурни решения създават ситуации, имащи определен психологически ефект. „Вратата е покана за пътешествие отвъд“⁵. В „Книгата на символите“ вратите са определени като „опасно и свещено място“, което е съпътствано с различни суеверия и съответно защитни ритуали⁶.

За да може това изследване да обхване всички тези значения на вратата на тракийската култова сграда под могилен насип като архитектурен елемент, създавам подходяща методика. Тя обхваща проследяването и анализирането на първообраза и геометрията на вратата, различни класификации на вратите в тракийската култова архитектура, както и дефиниране на отделните функции на вратата за създаването на сакралната атмосфера в този вид пространства.

ПЪРВООБРАЗ

Най-ранните примери за затворено архитектурно пространство, в които може да се открие елементът „врата“, са скалните пещери и мегалитните структури. Входовете на пещерите представляват отвори в скалния масив, понякога с размера на цялото помещение, понякога със значително по-малки размери, както е обикновено при долмените⁷. Авторите на „Мегалитите в България“ обобщават, че „Всички скални гробници, както и долмените, са се затваряли вероятно с една плоча, голяма колкото самия отвор“, но същевременно обръщат внимание и на специфичен случай, при който плитък жлеб при входа говори за по-специално затваряне на каменната врата (плоча)⁸. В някои от скалните пещери има и втори отвор отгоре, също затварян с каменна плоча. Друга особеност на входовете както при пещерите, така и при долмените, е подчертаването на същинския вход (отвор) чрез допълнителна полукръгла или четвъртите ниша⁹. Много често при входовете и при долмените, и при скалните пещери при входовете има праг¹⁰.

Заслужава да се обърне внимание и на още един вид мегалитни структури, създадени от траките. Те получават наименованието „слънчеви врати“¹¹, тъй като се установява, че през оформения от скалните късове отвор в точно определен ден от годината (обикновено някой от дните на равноденствие или слънцестоене) оттам се процежда слънчева светлина. Името, както и смисълът на този вид съоръжения идват като препратка от „Одисей“ на Омир, където „слънчевите дери“ маркират границата между земния и света отвъд¹².

³ www.ibl.bas.bg (11.05.2023)

⁴ Janson, Tigges 2014: 92.

⁵ Chevalier, Gheerbrant 1996: 422.

⁶ Ronnberg, Martin 2010: 558.

⁷ Venedikov, Fol 1976: 108.

⁸ Пак там.

⁹ Venedikov, Fol 1976: 107.

¹⁰ Venedikov, Fol 1976: 56, 83, 87.

¹¹ Fol 2007: 100-104.

¹² Omir 24.12.

Фигура 1. „Слънчевата врата“ над Бузовград.
Сн. Адриана Сърбова
Figure 1. The Solar door above Buzovgrad
village. Photo credit – the author

Всички споменати до този момент врати приемам за първообрази на вратите на тракийските култови сгради под могилен насип и считам за важни за настоящето изследване, тъй като, от една страна, говорят за конструктивното развитие на този елемент, а от друга, подсказват, че функцията, формата и размера на вратата не винаги е единствено свързана с влизането и излизането от дадено

помещение. Те носят конкретна символика, играят ролята на рамка, която огражда нещо важно и специално, но и на граница, осъществяват взаимодействие с природата и по-специално със слънцето. И докато посочените врати имат по-скоро аморфна форма, то при тракийските култови сгради под могилен насип забелязваме геометризиране на формата на рамката на входа.

ГЕОМЕТРИЯ НА ВРАТАТА

Геометрията на вратата най-общо има отношение към размерите на отвора, пропорцията спрямо сградата, но и мащаба спрямо човек, както и частите, които изграждат вратата.

В първия архитектурен наръчник – „За архитектурата“¹³ Витрувий дава формули и пропорции за проектиране на вратите на храмовете в античността. Тези пропорции варират в различните видове храмове¹⁴. Такова оразмеряване обаче не е съотносимо към вратите на тракийските култови сгради под могилен насип. При тях обаче могат да се открият също зависимости и конкретни пропорции, чието значение би могло да се търси в контекста на учението на Питагор като числена стойност, както и като музикален интервал.

Дафина Василева дефинира модул за проектирането на подмогилените съоръжения на траките, който нарича „тракийска стъпка“, равняваща се на 29 см¹⁵. Тя изследва и доказва, че този модул е използван за оразмеряването на Казанлъшката гробница. Показва, че той е приложен при оразмеряването на отвора на вратата към централната камера в сградата. Открива и пропорционирани на входа и неговите елементи спрямо други характерни места в сградата¹⁶.

¹³ Vitruvius 2021.

¹⁴ Vitruvius 2021: 191-195.

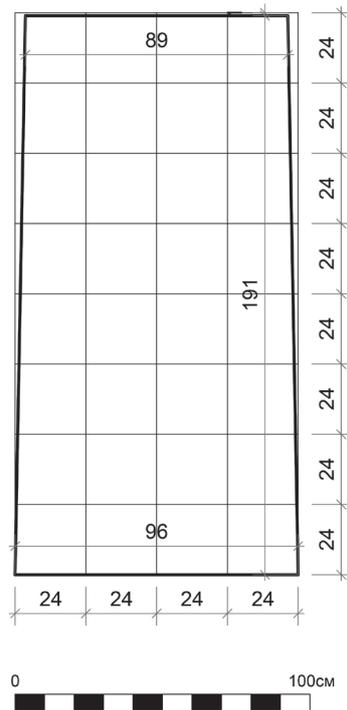
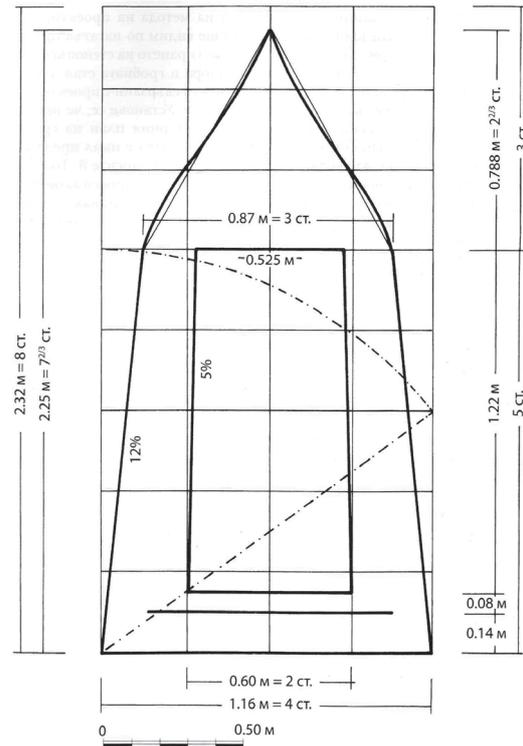
¹⁵ Vassileva 2005.

¹⁶ Vassileva 2005: 131-132.

Мое заснемане на отвора на входа към централната камера на тракийската култова сграда под Четиньова могила край Старосел показва пропорция, близка до изведената от арх. Василева, но при нея „тракийската стъпка“ не е приложима. Измервания ми показаха, че пропорцията на ширината при прага на вратата към височината на отвора е 1:2 (с пренебрежимо отклонение 1 см).

Фигура 2. Чертеж на входа към централната камера на тракийската култова сграда под могила Тюлбето в Казанлък, гледана от коридора.
Автор: арх. Дафина Василева.
От *Vassileva* 2005: 132

Figure 2. Drawing of the door towards the central chamber of the Thracian cult building under Tulbeto mound in Kazanlak, seen from the corridor.
Author: arch. Dafina Vasileva. From *Vassileva* 2005: 132

Фигура 3. Чертеж на отвора на вратата към централната камера на тракийската култова сграда под Четиньова могила край Старосел. Чертеж Адриана Сърбова

Figure 3. Drawing of the door towards the central chamber of the Thracian cult building under Chetinjova mound near Starosel. The drawing is made by the author

Фигура 4. Врата към централната камера на тракийската култова сграда под Четиньова могила край Старосел. Сн. Адриана Сърбова

Figure 4. Picture of the door towards the central chamber of the Thracian cult building under Chetinjova mound near Starosel. Photo credit – the author

Това наблюдение при две тракийски култови сгради показва, че вратите, мислени в цялостното архитектурно решение, носят информация за цялостната им архитектурно-философска концепция, закодирана на езика на математиката.

Мащабът на една врата може да се определи както спрямо сградата, така и спрямо човека. Отворът на вратата рамкира неговото движение при влизане и излизане и неговата големина, съотнесена към човешкото тяло, има своето послание, психологическо въздействие и може да влияе по точно определен начин на това движение. И докато вратата на тракийската култова сграда под могила Тюлбето в Казанлък описва идеално контура на изправен човек (и като форма, и като големина), то има други входове от тракийските подмогилни съоръжения, които са осезаемо по-ниски или високи. Счита се, че ниските входове на храмове са част от определена „сценография“. Те карат човек да се поклони несъзнателно при влизане в сакралното пространство. Високите врати също се свързват с усещане за влизане в специално място, но тяхното въздействие е свързано по-скоро с усещането на смирение, предизвикано от грандиозността на такъв вход в съпоставка с човешкия мащаб.

Архитектурният елемент „врата“ се състои на свой ред от поделемента. Дефинирам седем съществени поделемента на вратата в тракийските култови сгради под могилен насип.

На първо място, разглеждам **отвора** в стената. Той е нематериален, но е определящ за въздействието на една врата. Има пространствен ефект и създава усещането за дълбочина, приканва да влезеш.

Този отвор обикновено е ограден от **рамка**, често обект на декоративно оформление. Тази рамка се състои от хоризонтален праг, два странични вертикални елемента – страници, за завършването на рамката отгоре има различни варианти. Тази схема напомня на триделния космогоничен модел, който е заложен в архитектурата на тракий-

ските култови сгради под могилен насип. Характерно при тях е наличието на праг на ниво, по-високо от пода.

От друга страна, рамката е начин на организация – на света¹⁷, на живота, на сградата, на ритуала. Рамката на входа на една сграда огражда действието, което се случва в нея – както физически, така и смислово.

Специфичен детайл от тракийските подмогилни съоръжения е **каменна плоча**, разположена пред или зад вратата (в зависимост от посоката ѝ на отваряне). Обикновено тя е на нивото на високия праг. Смисълът ѝ се състои в решаването на два въпроса. Първо, на нея стъпват крилата/крилото на вратата. Върху тази плоча има издълбани „легла“ както за осово стъпване на тези крила, така и за лагери, спомагащи за отварянето им. Същевременно, при преминаване от едно помещение в друго, на различно ниво, такива плочи помагат, тъй като служат като площадки.

Вратите могат да имат плътна подвижна част, която да контролира отворено и затворено положение. Това е **крилото** на вратата. От една страна, то играе роля за достъпността на сградата, от друга, създава различна атмосфера в сградата при отворено и затворено състояние. Позволява уединение и изолация – визуална и акустична. В тракийските култови сгради крила са монтирани само на трапецовидни врати.

Крилата на вратите се движат посредством **механизъм за отваряне**, който варира в зависимост от начините на отваряне. В тракийските култови сгради под могилен насип се откриват два основни вида механизми за отваряне. Единият е на вертикална ос, а другият позволява плъзгане на крилото. Механизмът за отваряне на вертикална ос е свързан с оформяне на цилиндрични издължения на крилото в горната и долната част. Долното стъпва в специално издълбано легло в каменната плоча до прага на вратата, а горното е прихванато с метална скоба към стената. Следите от отваряне и затваряне на вратата по каменната плоча говори за нали-

¹⁷ Unwin 1997: 78.

чието на лагер, който е улеснявал движението ѝ. От друга, те са белег за честа и продължителна употреба на сградата, което проти-

воречи на концепцията за нейната функция като гробница, тоест използването ѝ за едно или повече погребения.

Фигура 5. Каменната плоча пред двукрилата врата в тракийската култова сграда под Четиньова могила край Старосел. Сн. Адриана Сърбова
Figure 5. The stone slab in front of the door at the Thracian cult building under Chetinjova mound near Starosel. Photo credit – the author

Фигура 6. Детайл от захващането на крилото на вратата към стената от тракийската култова сграда под могила Хелвеция. Сн. Адриана Сърбова
Figure 6. Detail of the detachment of the door wing at the Thracian cult building under Helvetsia mound. Photo credit – the author

Установен е **механизъм за залостване** на вратите от вътрешна страна, което още веднъж дава основание да се счита, че не всички са били гробници, както са наричани масово. Такъв механизъм има в култовата сграда под

могила Хелвеция. Според мен, освен за залостване на вратата, издълбаните жлебове в крилото на вратата са се използвали и за дръжки за отваряне, особено предвид че вратата се отваря навътре към помещението.

Фигура 7. Механизъмът за залостване на вратата на култова сграда Хелвеция. Сн. Адриана Сърбова
Figure 7. The locking mechanism of the door from the Thracian cult building under Helvetsia mound. Photo credit – the author

За механизъм за залостване на вратата от вътрешна страна се споменава и в култовата сграда в Мъглиж¹⁸. Става дума за най-външната за сградата двукрила дървена врата, която се е отваряла на вертикални оси, личащо си от двете кръгли гнезда в каменния праг под нея. В средата на прага има оформен жлеб – част от механизъм за залостване на вратата¹⁹.

Юхани Паласма казва, че дръжката на вратата е като ръкостискането²⁰ – първо впечатление при среща. Дръжката е важна част на вратата, като едно от местата на съприкосновение между човека и сградата. Дава тактилно усещане за нея. За мен механизъмът за заключване от Хелвеция е служила и за дръжка на вратата. Дръжките най-често са метални, апликирани към крилото (например в култовата сграда под Мал-тепе при с. Мезек²¹).

Фигура 8. Дръжка на врата от тракийската култова сграда под Мал-тепе при Мезек.

От Filov 2019: 51

Figure 8. A door-handle from the Thracian cult building under Mal-tepe mound near Mezek.

Photo credit: Bogdan Filov,

Picture from Filov 2019: 51

Вратите в тракийските култови сгради под могилен насип могат да бъдат категоризирани в зависимост от различни техни характеристики.

Първата систематизация, която разглеждам, е свързана с формата на отвора. Арх. Малвина Русева дефинира три вида вход, изграден по системата на фалшивия свод в зависимост от неговата форма: с трапецовидно сечение на отвора, със стъпаловидно сечение на отвора и с арковидно (стреловидно) сечение на входа. Тя дефинира и конкретни особености на всеки от трите вида, но при всички може да се каже, че оформянето на входа създава усещане за насочено движение в дълбочина²². Входът рамкира действията, извършвани пред/през него. Може да се дефинира обаче още една форма – кръглата. С кръгъл отвор например завършва кухнята колона в тракийската култова сграда край Поморие. До него е водела спираловидна стълба, по която се е излизало на върха на могилата. Точният детайл не е изяснен²³.

Според броя на крилата вратите в тракийските култови сгради под могилен насип биват еднокрили (напр. в култовата сграда под могила Тюлбето в Казанлък, в сградата под Сарафова могила и др.), двукрили (напр. едната врата в култовата сграда под Четиньова могила, в тази под могила Шушманец и др.) и трикрили (единствено в култовата сграда под Гинина могила край Свещари), както и такива без крила за затваряне на отвора. Вероятно броят на крилата е свързан с конкретен ритуал, извършван в сградата. Двукрилите често са свързани с определена символика, съответстваща на посоките *ляво* – *дясно* или пък са носители на философско и доктринално послание, което в архитектурна форма означава указания за преминаване и влагане на конкретен смисъл в това движение.

Вратите в тракийските култови сгради под могилен насип могат да бъдат разделе-

¹⁸ Getov 1988: 11.

¹⁹ Пак там.

²⁰ Pallasmaa 2015: 79.

²¹ Виж например Filov 2019: 43.

²² Russeva 2013: 72-92.

²³ Russeva 2006: 27.

ни в три групи в зависимост от материала, от който са направени крилата им. Най-многобройна е тази на каменните. Има сведения за две метални врати – в култовата сграда под могила Тюлбето в Казанлък²⁴ и бронзова в тази под могила Мал-тепе при Мезек²⁵.

Авторите на „Речник на архитектурните ситуации“ Дженсън и Тигес обръщат внимание на факта, че вратата наред с прозореца са единствените подвижни елементи на сградата, като това предопределя и интересното им взаимодействие с човека, което те оприличават на вид хореография или танц²⁶.

Има два основни начина на отваряне и затваряне на вратите в тракийските сгради – на ос и чрез плъзгане. При отварянето на вертикална ос се различават два подслучая – отваряне на вратата към помещението (култовите сгради под могили Хелвеция, Тюлбето, Шушманец, Голяма Косматка, Мал-тепе в Мезек, Четиньова могила, Оструша) и отваряне навън (култовите сгради под могила Голяма Арсеналка, Грифони, Мъглиж – дървената врата). Според Дженсън и Тигес: „Всеки вид врата оформя процедури по отваряне и затварянето ѝ, както и ситуацията по влизане и излизане от дадено помещение по свой специфичен начин“²⁷. Те разчитат различно послание и психологическо въздействие в движението на вратата и взаимодействието с тялото на човек в двата случая – когато тя се отваря към помещението или навън. „Движението по бутане на вратата за затваряне се асоциира с „избутване“ на нежелани посетители или вятър и лошо време, докато дърпането на вратата за затваряне прилича на прибиране на пелерина. И в двата случая, вратата представя движение с ръка и е рамкира влизането и излизането през нея“²⁸. В случая на тракийските култови сгради считам, че причината за залагането на различни

видове врати в архитектурното им решение може да е свързана както с преминаването на хора през тях, така и с навлизането на слънчева светлина. Прави впечатление, че при две от сградите, за които има археоастрономически изследвания, показващи светлинно проектиране в тях, вратите се отварят навън. Този факт ме води към мисълта, че по време на използването на тези сгради вратите са били отворени.

В сградите под могили 12 и 13 край с. Свещари са открити единствените за момента плъзгащи врати в тракийската култова архитектура²⁹. Те се отварят в различни посоки, което най-вероятно е натоварено с конкретно ритуално значение. Плъзгащото крило се е движело по специално издълбан жлеб, посредством лагери и поддържащо колело³⁰.

Някои врати се предполага, че са били затваряни само с каменна плоча (Тюлбето – Казанлък³¹, Мал-тепе – Мезек³². Намирам за интересен факта, че в същите две сгради има и метална врата. Това за мен означава, че затварянето с плоча не е признак на примитивни строителни възможности, а по-скоро допълнителна защита на централното помещение в даден момент.

Тази хипотеза поставя въпроса за функцията на вратата в тракийските култови сгради под могилен насип. Несъмнено, основната ѝ функция е свързана с достъпа до вътрешните им пространства. Откъсът от орфически стих: „Ще вещая на когото е позволено. Затворете вратите за непосветените“³³ подсказва за ролята на вратите като граница между позволено и забранено, между сакрално и профанно, тоест между две семантично различни пространства. Може да се каже, че те маркират символичното преминаване в друг свят, който обаче е достъпен само за ограни-

²⁴ *Mikov* 1954: 3.

²⁵ *Filov* 2019: 42-49.

²⁶ *Janson, Tigges* 2014: 94.

²⁷ *Janson, Tigges* 2014: 94.

²⁸ Пак там.

²⁹ *Gergova* 2019: 84-86.

³⁰ Пак там.

³¹ *Mikov* 1954: 3.

³² *Filov* 2019: 34.

³³ *Fol* 2020: 76-78.

чен кръг от хора³⁴. Това означава, че вратите са имали ограничителна функция. Наличието на плътни и в повечето случаи масивни крила осигурява и звукова изолация.

Изключително интересна е трикрилата врата в централната камера на сградата под Гинина могила край Свещари не само с уникалната си конфигурация в този тип пространства, но и с функцията си да отделя най-свещената част от централното помещение, поради което се счита, че може да се приеме като първообраза на олтарните стени в християнските храмове³⁵.

Вратата може да има и насочваща или упътваща функция. Наред с формата на входовете, която в повечето случаи сякаш посочва посока на движение, но и посока на духовно извисяване (над земното и материалното), понякога декорацията по вратите не е свързана само с естетическа функция. Понякога откриваме подчертаване на входа с линия в цвят цинобър – скъп и изключително ценен материал, притежаващ специални качества³⁶. Такава рамка откриваме например култовата сграда под могила 13 край Свещари. Счита се, че с такова маркиране се означава света Отвъд, но същевременно има смисъла на забрана³⁷.

Фигура 9. Вход на тракийска култова сграда под Могила 13 край Свещари.
От *Russeva* 2000: 147

Figure 9. The entrance of the Thracian cult building under Mound 13 near Sveshtari.

Photo credit: Malvina Ruseva,
Picture from *Russeva* 2000: 147

Друг вид декорация по вратите на тракийските култови сгради, носеща сходно послание, е свързана с образа на слънцето. Проф. Валерия Фол ги нарича „слънчеви врати“³⁸ с препратка към „Одисея“ на Омир, където „слънчовите двери“ водят отвъд³⁹. Тя визира каменната двукрила врата от сградата под могила Шушмаец, в която са издълбани кръгове, напомнящи слънчеви дискове. В култовата сграда под могила „Голяма косматка“ двукрилата врата, водеща към централното помещение е украсена с двата лика на Дионис, символизиращи изгриващото и залязващото слънце⁴⁰. Влизането и излизането през нея и съответно отварянето и затварянето на двете крила може да се мисли и като ритуално изразяване на идеята за цикличността в природата.

За вратите на някои тракийски култови сгради под могилен насип е доказано, че участват и в пряка интеракция със слънчевата светлина и с цикличното движение на слънцето. Археоастрономически изследвания доказват светлинно проектиране в Голяма Арсеналка и Мъглиж, където отворът на вратата играе съществена роля, от една страна, като единствено място, през което във вътрешното тъмно пространство навлиза светлина и, от друга, със своите размери, изчислени така, че слънчевата проекция в дните, когато слънцето достига своите предели точки (дните на равноденствие и слънцестоене) да достига до конкретни елементи в интериора⁴¹. Тези съоръжения се приема, че са служели и за измерване на времето⁴². Светлината, попаднала през входа на сградата, много често осветява специални места във вътрешността на сградата, което явно е не просто желан ефект, но най-вероятно е основен начин на създаване на сакрална атмосфера в този тип пространства.

³⁴ Счита се, че религиозното учение „тракийски орфизъм“ е било практикувано и достъпно само до кръга на тракийската аристокрация.

³⁵ *Gergova* 2019: 79.

³⁶ Виж (*Fol, Popova, Manova* 2021)

³⁷ *Russeva* 2000: 79; *Fol* 2021: 22

³⁸ *Fol* 2007: 100-104.

³⁹ *Omīr*, 24.12.

⁴⁰ *Kitov* 2006: 71-72.

⁴¹ *Stoiev, Stoeva* 2006; *Dermendzhiev* 2006.

⁴² Пак там.

Фигура 10. „Слънчеви врати“ от тракийската култова сграда под могила Шушманец (ляво) и от тази под могила Голяма косматка (дясно). Сн. Адриана Сърбова
Figure 10. „Solar doors“ from the Thracian cult buildings under Shushmanets (left) and „Golyana Kosmatka“ mound (right). Photo credit – the author

БИБЛИОГРАФИЯ:

Vassileva 2005: Василева, Дафина. Тракийските гробници. Архитектурно-метрично изследване [Trakijskite grobnitsi. Arhitekturno-metricрно izsledvane]. София. Venedikov, Fol 1976: Венедиков, Иван, Фол, Александър (eds.). Тракийски паметници. Том 1. Мегалитите в Тракия [Trakijski pametnitsi. Том 1. Megalitite v Trakiya]. Част 1. София. Vitruvius 2021: Витрувий. За архитектурата [Za arhitekturata]. София. Gergova 2019: Гергова, Дияна. Гетите, които обесмъртват. Откритията в духовната и политическа столица на гетите „Дасдава – Хелис“ [Getite, koito obezsmartyavat. Otkritiyata v duhovnata i politicheska stolitsa na getite „Dausdava-Helis“]. София.

Getov 1988: Гетов, Людмил. Мъглижката гробница [Maglizhkata grobnitsa]. София.

Dermendzhiev 2006: Дерменджиев, Николай. Светлинни календарни ефекти в архитектурата на култови съоръжения (Свещарската гробница, Гробница в Могила № 13, Мъглижката гробница и др.) [Svetlinni kalendarni efekti v arhitekturata na kultovi saorazhenia] В: ХЕЛИС V Гетите – култура и традиция. София, 155 – 173.

Mikov 1954: Миков, Васил. Античната гробница при Казанлък [Antichna grobnitsa pri Kazalak]. София.

Omir 1971: Омир, Одисея [Odiseya]. превод от старогр. Георги Батаклиев. София.

Russeva 2000: Русева, Малвина. Тракийска култова архитектура в България [Trakijska kultova arhitektura v Balgariya]. Ямбол. Russeva 2006: Русева, Малвина. Тракийската култова сграда край град Поморие – шедьовър на тракийската архитектурна школа през римската епоха [Trakijskata kultova sgrada kraj Pomorie – shediovar na trakijskata arhitekturna shkola prez rimskata epoha]. В: Сборник с материали от международната научна конференция БРЕГЪТ – МОРЕТО-ЕВРОПА. Модели на интеркултурна комуникация“. София, 22 – 36.

Russeva 2013: Русева, Малвина. Методика за научното изследване на тракийската архитектура. Анализи, тълкуване, символика [Metodika na nauchnoto izsledvane na trakijskata arhitektura. Analizi, talkuvane, simbolika]. София.

Filov 2019: Филов, Богдан. Куполните гробници при Мезек [Kupolnite grobnitsi pri Mezek]. София.

Fol 2007: Фол, Валерия. Скални топови на вяра в Югоизточна Европа и Мала Азия през древността [Skalnite toposi na vyara v Jugoiztochna Evropa i Mala Azia prez

drevnostta]. (= Studia Thracica, 10). София.

Fol, Pirova, Manova 2021: Фол, Валерия, Ружа Попова, Росица Манова. Царският цвят цинобър в тракийската и римската култура по българските земи [Tsarskiyat sviat cinobar v trakijskata i rimskata kultura po balgarskite zemi]. София. *Chevalier, Gheerbrant* 1996: *Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant*. The Penguin Dictionary of Symbols. Penguin Books, London.

Foscari 2014: *Foscari Giulia*. Elements of Venice. Zürich.

Janson, Tigges 2014: *Janson, Alban, Florian Tigges*. Fundamental Concepts of Architecture.

The Vocabulary of Spatial Situations. Birkhaeuser, Basel. *Kitov* 2006: *Kitov, Georgi*. The Valley of the Thracian Kings. In: The Thracian Cosmos: The Sacred Realm of the Kings. Sofia, 40 – 95. *Koolhaas* 2014: *Koolhaas Rem*. Elements of Architecture, Taschen. *Stoev, Stoeva* 2006: *Stoev, Aleksey, Penka Stoeva*. Rock sanctuary near the village Buzovgrad, Kazanluk Municipality: Megalithic 'Solar Gate'. In: The Thracian Cosmos: The Sacred Realm of the Kings, Institute of Thracology – Bulgarian Academy of Sciences, 24 – 33.

Unwin 1997: *Unwin, Simon*. Analyzing Architecture. London.

Architectural Elements of the Thracian Cultic Buildings. The Doors

Adriana Sarbova

This article is a part of a wider research of the Thracian cultic buildings, concerning the different architectural elements that can be distinguished in their structure. In the sacred architecture, along with their utilitarian function these elements are very often bearers of symbolic meaning. This is why most of them have turned into archetypes of the sacred.

The focus of this article is the door. Doors take part in the definition of the boundary between inside and outside, light and darkness, allowed and forbidden, between the sacred and the profane space, and metaphorically, between the different worlds. They are also the places for crossing this boundary, but according to strict rules, restricting the accessibility.

The article examines the prototype of this architectural element as well as its geometry with a regard to the sub-elements that every door consists of. It offers several kinds of classification of the doors in the Thracian cultic buildings and specifies different functions and meaning they have in creation of the sacred atmosphere inside.

